

1714 *Més enllà de les muralles, les antigues parròquies del pla de Barcelona també patiren la crueltat del conflicte bèl·lic*

La guerra de Successió al Guinardó i Horta

Setge de Barcelona de 1714, vist des de les trinxeres borbòniques situades entre Gràcia i el Guinardó. Gravat de J. Rigaut ICC.RM.215789

La commemoració dels tres-cents anys de la caiguda de Barcelona sota els exèrcits de les dues corones borbòniques ha de servir per incrementar el coneixement històric d'aquells tràgics esdeveniments. El final del setge de la capital de Catalunya, el dia 11 de setembre de 1714, significà també el desenllaç d'una llarga guerra de més de 10 anys. El Principat perdia les seves Constitucions i entrava en una etapa fosca i difícil. Durant el 2014 s'organitzaran molts actes en record de la guerra de Successió espanyola i del setge que patí la ciutat comtal entre el 25 de juliol de 1713 i l'11 de setembre de 1714. Des de les pàgines de la revista EL POU volem aportar una mirada pròpia sobre aquest capítol de la nostra història, posant l'atenció en els fets succeïts al Guinardó i a Horta des de l'arribada a Espanya del rei Felip V, el 1701, fins a l'acabament de la guerra, el 1714.

Joan Corbera

No és fàcil imaginar com era el territori de l'actual Districte d'Horta-Guinardó tres-cents anys enrere. L'element que es manté més reconeixible, a pesar de les grans alteracions urbanístiques, és la seva geografia: els turons i les rieres. Precisament aquesta realitat física va ser la causa de què els nostres barris tinguessin un gran protagonisme al llarg de diverses guerres i batalles. Era necessari trobar un lloc enlairat per dirigir les tropes i unes valls tranquil·les per instal·lar-hi els campaments militars. Aquestes condicions les complien àmpliament els desnivells dels Tres Turons i la planura de la Vall d'Horta i tot el traçat de la seva riera fins el mar.

Aquesta geografia estava habitada per pagesos. Petits nuclis urbans creixien a Horta i a Vilapicina. Enmig de la ruralia s'hi aixecaven masies i torres senyoriales, edificis ben construïts, que serviren per aquarterar soldats o, almenys, els seus capitans. La cohabitació entre pagesos i militars sempre ha estat dolenta, especialment als segles XVII i XVIII, pel dany que causaven els exèrcits a les collites i a les persones. Es fa difícil documentar les incidències sobre la vida quotidiana d'aquest conflicte, el pitjor estrall de la guerra per a moltes famílies pageses.

Els primers setges i el Guinardó

Un punt d'especial interès militar va ser el mas Guinardó, situat sobre un turonet, ano-

menat Cogoll, amb molt bona vista sobre la plana barcelonina. Aquest lloc va ser la talaia des d'on els comandaments atacants dirigiren els dos setges que patí Barcelona al segle XVII.

El primer setge tingué lloc del 4 d'agost de 1651 a l'11 d'octubre de 1652, durant la guerra de Separació o dels Segadors. Durant aquells 14 mesos la ciutat va patir les calamitats de la guerra. Les tropes espanyoles, dirigides per Joan Josep d'Àustria (fill bord del rei Felip IV) forçaren la rendició de la ciutat comtal, que en aquells moments formava part de la corona d'un jove Lluís XIV, rei de França, a qui se l'hi havia atorgat el títol de comte de Barcelona. El virrei francès, el mariscal Philippe de la Motta s'oposava a la rendició però els consellers ho veien com la sortida més raonable. El 4 d'octubre començaren les negociacions i el dia 11 del mateix mes, el conseller en cap, Rafael Casamitjana, es dirigí al mas Guinardó a prestar fidelitat al rei espanyol en la persona del seu representant, Joan Josep d'Àustria, "*demanant postrat a sos Reals Peus perdo general de tots els errors comesos des del any 1640, per esta Ciutat... sie servit sa Alteza fer gratia y mercè a esta ciutat de restituhirla en raho de sos privilegis del modo y manera se trobave antes*

del any 1640". El tractat dels Pirineus, del 7 de novembre de 1659, signà la pau entre espanyols i francesos al preu de perdre Catalunya els comtats del Roselló i la meitat de la Cerdanya.

Durant el segon setge, els protagonistes foren els mateixos però des de costats diferents. Les tropes franceses, a les ordres del Duc de Vendôme, circumval·laren Barcelona, en el darrer capítol de la guerra dita dels Nou Anys (1688-1697). La poca decisió del virrei austriacista Francisco Ramon Fernández de Velasco entregà la ciutat després d'un setge curt (del 4 de juny al

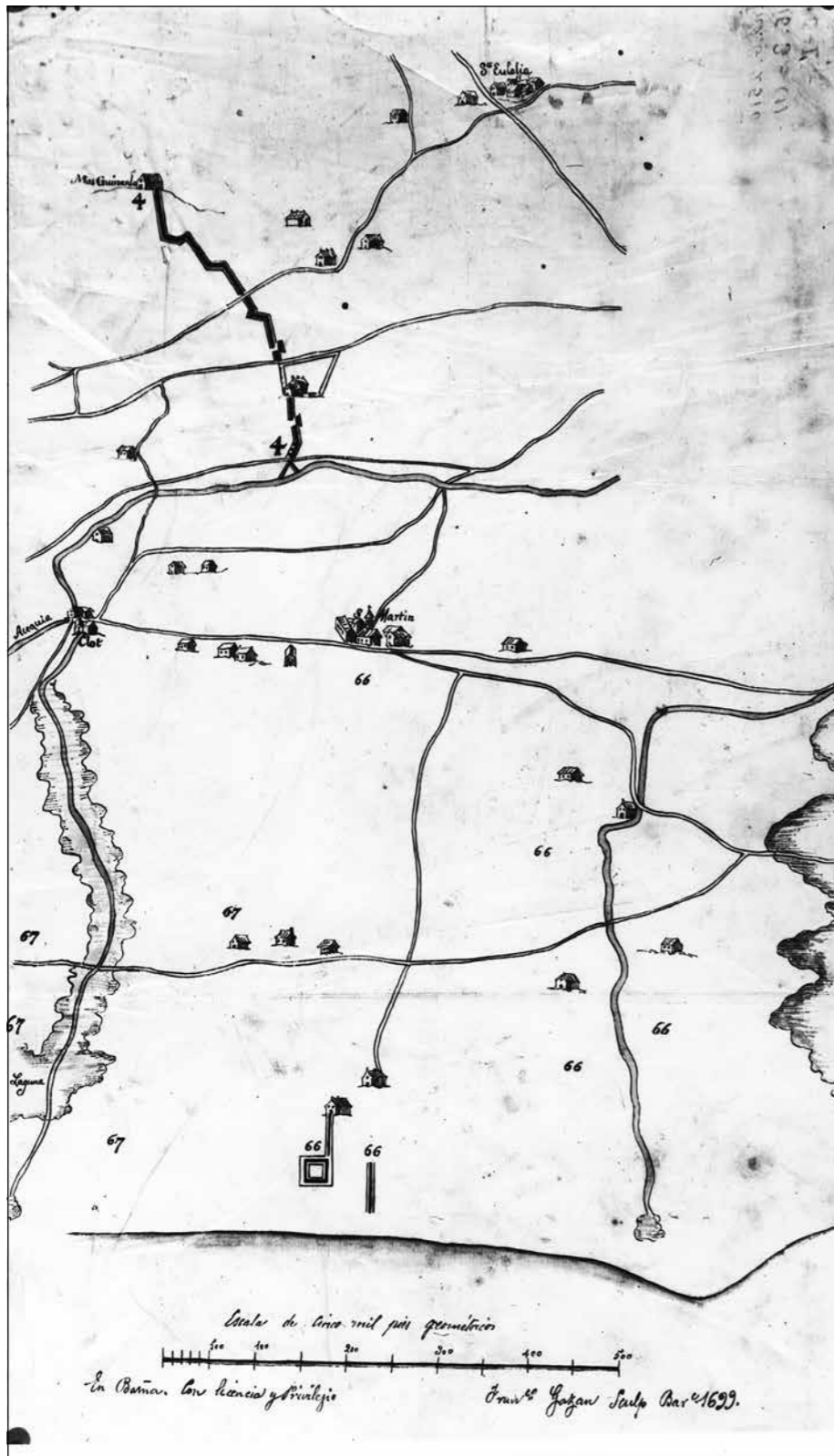
El 30 de setembre de 1701, Felip V arribà a Barcelona i dos dies després va jurar les Constitucions catalanes a la Catedral

9 d'agost de 1697) però molt violent, que causa moltes destrosses i morts a la ciutat. L'exèrcit francès continuà a Catalunya fins a començaments del 1698, quan s'aplicà el tractat de Ryswick. Una important cartografia militar d'aquest setge, de molta qualitat, ha arribat fins a l'actualitat i on es pot veure clarament el paper estratègic que hi va jugar el mas Guinardó. Els catalans criticaren durament l'actuació negligent del virrei Velasco. El febrer de 1698, el rei Carles II el va substituir pel príncep Jordi de Darmstadt, personatge que tingué un gran protagonisme en la guerra de Successió.

Un nou monarca, una nova dinastia

Un dia dels difunts, l'1 de novembre de 1700, va morir el rei Habsburg, Carles II, sense deixar descendència pròpia. En el seu testament va designar com hereu el duc Felip d'Anjou, Borbó, enfront d'altres candidats com era el cas de l'arxiduc Carles d'Àustria. Felip V, el nou rei francès, entrà a Espanya per Irún el 22 de gener de 1701. Pocs dies després, va destituir, i més tard va expulsar Jordi de Darmstadt (de fet ja havia complert el trienni virregnal que li corresponia) i el 7 de febrer nomenà al comte de Palma nou virrei de Catalunya. Aquest procediment no estava d'acord amb les Constitucions de Catalunya, ja que abans de designar virrei, el nou rei havia de jurar les lleis del Principat.

Vuit mesos més tard, el 30 de setembre de 1701, Felip V arribà a Barcelona i dos dies després va jurar les Constitucions catalanes a la Catedral. Al cap de poc temps es convocaren les Corts de Catalunya, les sessions de les quals s'allargaren fins el 14 de gener de 1702. Els resultats d'aquestes llargues sessions parlamentàries foren positius. Tot feia pensar que la nova monarquia començava amb bon peu, si tenim en compte que feia més de cent anys que els

Esbós del setge de 1697. S'hi veu el mas Guinardó, Santa Eulàlia i Sant Martí IG 2510

reis austríacs espanyols no havien conclòs Corts ni havien jurat les Constitucions. El noble Carles de Llupià i de Roger, propietari de la torre Sobirana d'Horta (al costat dels actuals jardins del Laberint) va tenir un paper important en les deliberacions, donant suport al nou rei. Felip V el premià concedint-li el títol de marquès de Llupià, el 1702.

La bona acollida del nou rei es veié endolcida amb l'arribada de la seva promesa, Maria Lluïsa de Savoia. El dia 2 de

novembre de 1701 es casaren a Figueres. El rei tenia 17 anys i la nova reina, 13. La parella reial va viure a Barcelona una apassionada lluna de mel. Per les obligacions del càrrec, el monarca embarcà el 8 d'abril de 1702 en direcció a les seves possessions italianes. A nivell interior semblava que tot anava bé. A nivell internacional ja era una altra cosa. Al maig de 1702 la Gran Aliança declarà la guerra a les dues corones borbòniques, França i Espanya. Un any més

tard, el setembre de 1703, l'arxiduc Carles d'Àustria fou proclamat rei d'Espanya a Viena. El conflicte bel·lic s'havia posat en marxa.

La guerra arriba a Catalunya

Per fora, Barcelona i Catalunya en general vivien en calma; per dins, es bellugaven moltes inquietuds. A finals de 1703, els austriacistes començaren a organitzar-se, posant-se en contacte amb Jordi de Darmstadt, el virrei expulsat que tan bon record havia deixat. Per altra banda, a nivell popular, era ben vives les ferides deixades per les invasions i l'ocupació francesa durant la segona meitat del segle XVII.

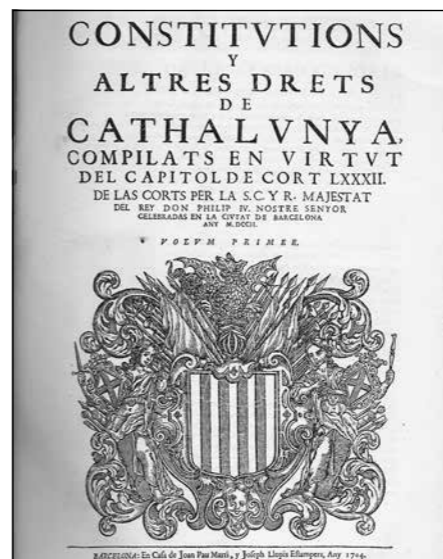
El 27 de maig de 1704 una flota aliada es presentà davant de Barcelona, comandada per Jordi de Darmstadt. Un petit exèrcit prengué terra a la desembocadura del Besòs. Aquesta acció militar comptava amb el suport d'un grup de ciutadans de Barcelona, destacant entre ells Guerau de Peguera i, especialment, el seu jove fill, Antoni de Peguera, família que posseïa extenses propietats a la zona del Camp de l'Arpa. Els homes desembarcats s'allotjaren a Santa Eulàlia de Vilapicina.

Les institucions catalanes desconfiaven de la capacitat dels aliats i, per això, donaren suport al virrei Fernández de Velasco (que havia retornat al càrrec a començaments de 1704). Una força d'uns 2.000 homes sortí de Barcelona el 30 de maig, agafant el vell camí d'Horta, per reprimir la invasió. Les tropes de Darmstadt, avisades a temps, els esperaven amagats dins dels boscos de garrofers que s'estenien des de Vilapicina fins al mas Guinardó. Amb la topada, provocaren la desbandada de l'exèrcit espanyol. Gent d'Horta i Sant Andreu sortiren a lluitar al costat dels aliats i es feren forts a la torre dels Pardals, al Guinardó, resistint l'intent dels homes del virrei de calar foc a la masia. [Joan Clapés, Fulles Històriques, llibre IV, pp. 34-45]. Aquesta victòria era insuficient per posar les bases d'una ocupació més permanent. L'endemà, protegit pel bombardeig dels vaixells aliats sobre Barcelona, Darmstadt i els seus homes reembarcaren de nou, acompanyats per alguns dels caps austriacistes de Barcelona, com Antoni de Peguera.

A pesar del fracàs aliats, les coses ja no foren iguals a Catalunya i a Barcelona. S'incrementà la propaganda austriacista i la política repressiva del virrei Velasco va fer la resta. A Viena, els generals aliats aprengueren la lliçó i es prepararen millor de cara a un nou intent. En aquest camí, dos fets reforçaren les posicions austriacistes. En primer lloc, el pacte dels Vigatans, signat el 17 de maig de 1705, i en segon lloc, el pacte de Gènova, signat el 20 de juny del mateix any, entre una representació catalana, no oficial però significativa, i el govern

Felip V, el primer Borbó espanyol

Constitucions catalanes de 1702

El príncep Jordi de Darmstadt

anglès. Aquest acord ofería el suport a l'arxiduc Carles d'Àustria d'una banda, i garantia les Constitucions catalanes per l'altra. L'opinió pública, amb el coneixement d'aquestes informacions, s'escalfà encara més. El virrei envià el governador general de Catalunya, Joan de Llupià, a contrarestar i a perseguir l'expansió austriacista. Ja veiem, doncs, que la família Llupià, en les seves diverses branques simpatitzaven amb els botiflers.

A finals d'agost de 1705, una nova flo-

ta aliada es presentà davant de Barcelona, desembarcant de nou entre el riu Besòs i el turó de Montgat. S'aixecaren voluntaris i miquelets per tot el país que decantaren molts pobles i vil·les al costat de l'arxiduc. Barcelona resistia amb poca convicció. La plana major de l'exèrcit aliats, compost per quasi 25.000 homes, es reunia a cal Borni, a tocar de la riera d'Horta. A mitjans de setembre un atac aliats aconseguí, després de moltes dificultats, dominar el castell de Montjuïc. En aquesta batalla trobà la mort el príncep Jordi de Darmstadt. El Consell de Cent i la Diputació del General es mostraren reticents a donar un ple suport al virrei Velasco. La Barcelona borbònica capitulà el 9 d'octubre i el 7 de novembre l'arxiduc, amb el títol de Carles III, entrà oficialment a la ciutat comtal. Acte seguit es convocaren unes noves Corts a Barcelona, com corresponia amb l'entrada d'un nou rei. A pesar de diversos intents, les forces borbòniques no tornaren a dominar Barcelona fins el dia 11 de setembre de 1714.

La vida de Felip V en perill

Un dels intents per recuperar Catalunya va ser el curt setge borbònic de Barcelona de l'abril de 1706. Davant l'amenaça dels exèrcits de l'Aliança, les dues corones (sobretot França) organitzaren una àmplia ofensiva comandada des d'Aragó pel mariscal de Tessé i des del Rosselló pel duc de Noailles. El 3 d'abril s'inicià el setge, presidit pel mateix Felip V, que va anar a residir a Sarrià. En aquesta data, els dos pretendents a la corona espanyola es trobaven un davant de l'altre, a pocs quilòmetres de distància.

L'arribada de l'exèrcit borbònic fou ràpida, però encara més veloç fou la fugida. En aquells moments, per Catalunya i a l'entorn de Barcelona, es movien molts grups de militars, voluntaris i miquelets austriacistes. Un d'aquests grups, comandat pel comte de Cifuentes, la nit del dia 5 d'abril atacà el quarter on residia Felip V i varen estar a punt de capturar el rei. Aconseguí escapar-se però va perdre la vaixella i totes les pertinences personals. Després d'aquest esclai, Felip V va preferir dormir a bord d'un vaixell francès. Les tropes franceses intentaren fortificar-se a Vilapicina però no tingueren temps d'establir un autèntic setge. El 7 de maig arribà l'armada anglesa, amb uns 10.000 homes, que forçà la retirada enemiga. El dia 11 de maig l'exèrcit de Tessé es retirava cap a Montcada. El dia 12, a les nou del matí, hi va haver un eclipsi total de sol, que durà en total unes dues hores. Aquest fenomen natural va crear un gran desconcert entre les tropes en retirada, com si fos un avís de desastres majors. Carreras Candi, parlant del mas Guinardó, dona aquesta referència: "També hi estava lo Duch d'Anjú (al

mas Guinardó) en 12 Maig 1706, quan se li eclipsà enterament lo sol, que durà cerca mitja hora, quedant la escuritat, veientse brillar las estrellas en sentiment del cel de tants oprobis fets a Jesucrist, dexant totas las provisions y monicions, que eran sens fi, y 106 pessas de bronze” [Francesc Carreras Candi, *La Ciutat de Barcelona*, pag. 1038]. Joan Clapés, l'historiador de Sant Andreu, també comenta aquesta retirada: “...perdent l'exèrcit espanyol-francès un immens botí, entre ells 130 peces d'artilleria, que estaven situades entre el barri de Santa Eulària i Sant Martí, algunes peces al Guinardó...” I continua: “El dia 11 estigueren encara a Sant Andreu per refer-se, més després de cremar alguns casals de la barriada de Santa Eulària i Horta, destruïren tres ponts que ells havien aixecat sobre el Rec Comtal... sortiren en direcció incerta, i robant el què pogueren, fins romperen la sèquia que per aquells temps conduïa l'aigua al moli i el saquejaren barbarament” [Obra citada, pp. 38-39]. Sens dubte el duc d'Anjou es va endur un mal record de la seva visita a Barcelona. Al capdavant del seu exèrcit es retirà cap a França hostilitzat constantment pels mi-quelets catalans.

L'arxiduc Carles proclamat rei dues vegades a Madrid

Aquesta victòria animà les forces aliades a endinsar-se cap a Aragó i Castella, arribant fins a Madrid. El 2 de juliol de 1706 el pretendent Habsburg fou proclamat rei a la capital de l'Estat. S'hi estigué pocs dies, degut a la pressió dels exèrcits borbònics que s'havien reorganitzat i contraatacaven. El març de 1707 Carles III ja tornava a ser a Barcelona. Els aliats es retiraren en direcció a València i el 25 d'abril de 1707 patiren la pitjor derrota en la batalla d'Almansa. Els regnes de València i Aragó caigueren en mans de Felip V i aquest rei decretà, el 29 de juny, l'abolició de tots els seus furs i privilegis. Darrera de la guerra venia un nou model polític centralista. Lleida va caure el 10 de novembre de 1707 i Tortosa el 9 de juliol de 1708.

Catalunya estava de nou rodejada per l'exèrcit borbònic i una part del seu propi territori estava ja sota el seu control. Aquesta vegada Felip V volia avançar cap a Barcelona a poc a poc, assegurant el terreny conquerit, una estratègia ben diferent a l'emprada en l'ofensiva de 1706. En una frontera situada a poc més de cent quilòmetres al voltant de Barcelona, els avanços eren escassos i sovint les viles i pobles canviaven de mans. Aquesta situació del front es mantingué amb poques diferències fins al 1711, tot i que la Catalunya lliure anava reduint el seu perímetre.

Al segle XVIII, cent quilòmetres eren una distància important. Barcelona vivia

Visió panoràmica del setge de 1714, presa des del turó de la Rovira. En primer pla (indicat per una fletxa) es veu el mas Guinardó. Imprès a Viena el 1718

BARCINO MAGNA PARENIS/AHCB

entre l'alerta per les accions de l'enemic i la festa cortesana organitzada a la cort de Carles III. El 23 d'abril de 1708, l'arxiduc va contraure matrimoni per poders, a Viena, amb Elisabet Cristina de Brunsvick. La princesa arribà al port de Mataró i el dia 1 d'agost de 1708 féu l'entrada a Barcelona i oficialitzà el seu matrimoni a Santa Maria del Mar. Elisabet encara no tenia 17 anys, i l'arxiduc, 22 anys. La seva residència oficial era el Palau Reial Nou, que es trobava a la plaça de Palau i comunicava per un

A l'abril i el maig de 1709 Carles i Elisabet feren una llarga estada a la torre d'Ignasi Fontaner a Horta

passadís amb el temple de Santa Maria del Mar. A la primavera i a l'estiu, però, buscaven aires més frescos. Sabem, per exemple, que a l'abril i el maig de 1709 feren una llarga estada a la torre d'Ignasi Fontaner i Martell, important comerciant, a Horta. El 24 de maig, Carles i Elisabet varen anar a Sant Andreu a passar revista a les tropes, retornant a Horta. Narcís Feliu de la Peña va recollir aquesta estada als seus *Anales de Cataluña*: “El Rey y Reyna, en este tiempo desde 13 de abril hasta 28 de mayo, se

hallaron entretenidos en el ameno y plausible País de Orta, á una Legua de Barcelona, en la Casa de Don Ignacio Fontaner, no omitiendo lo que conducia al Gobierno Militar, y Político, y á sus devotos ejercicios” [“Anales III, pag. 635]. Horta era un bon lloc per descansar.

La guerra a Catalunya es trobava encallada, amb tendència negativa, mentre que a Europa els aliats guanyaven terreny. A començaments de 1710 els membres de la Gran Aliança projectaren una nova ofensiva per destronar definitivament Felip V. Durant els següents mesos, diverses flotes aliades portaren abundants carregaments de blat i vitualles i desembarcaren un exèrcit d'uns 25.000 soldats de diferents nacionalitats. El 27 de juliol, una important batalla a Almenar (el Segrià) trencà les posicions borbòniques, provocà la fugida desorganitzada de les seves tropes i a punt estigué Felip V de caure presoner. Amb aquesta empenta, Saragossa caigué el 20 d'agost, i el 28 de setembre l'arxiduc Carles entrava de nou a Madrid. La seva estada va ser curta, com la vegada anterior, ja que el 15 de desembre ja era de retorn a Barcelona. Alguns nobles i militars castellans es passaren al bàndol austriacista, com per exemple Antonio de Villaroel, el general que més tard dirigí la resistència de Barcelona. La contraofensiva borbònica,

dirigida per duc de Vendôme, fou immediata i dura. Aviat recuperaren tot el terreny perdut i milloraren les posicions anteriors. Girona va caure a finals de gener de 1711.

El pessimisme s'estenia a tots els nivells. Diversos fets el confirmaven. El 17 d'abril de 1711 va morir a Viena l'emperador Josep I, succeint-lo l'arxiduc Carles. Cinc dies després, Anglaterra inicià negociacions secretes amb França per posar fi a la guerra. El 27 de setembre, Carles sortí de Barcelona per ser coronat emperador a Viena amb el nom de Carles VI. No tornaria mai més a Catalunya. Deixà com a lloctinent o virrei la seva esposa Elisabet. El nou any, 1712, s'estrenà amb l'inici oficial de negociacions entre Anglaterra i França que conduïren al Tractat d'Utrecht, que es signà el 14 de març de 1713. Mig any abans d'aquesta data, les tropes angleses ja havien abandonat l'exèrcit aliat. Per completar aquesta nefasta agenda, el 19 de març, Elisabet embarcà en direcció a Viena, quedant com a virrei el mariscal Guido Starhemberg. El 21 de juny de 1713 es signà el conveni de l'Hospitalet, un pacte de retirada ordenada de les tropes aliades, sense consultar les institucions catalanes. En tres anys s'havia passat d'una ofensiva general a una retirada, també general, de les forces aliades. Catalunya quedava sola davant el seu futur.

El setge final

La pregunta que es feia tothom era què fer. Per respondre aquesta qüestió es reuní el darrer dia de juny la Junta de Braços. En una primera votació, el braç eclesiàstic es va inhibir, mentre que el militar o aristocràtic es decantà per pocs vots per la rendició i el braç reial apostà per la resistència. Davant d'aquets resultat poc definit, el 6 de juliol, el braç militar proposà revisar la seva posició, canviant el seu vot, ara a favor de la resistència. El 9 de juliol es donà a conèixer el resultat al poble de Barcelona al crit de “privilegis o mort”. Molts nobles que eren partidaris de la rendició fugiren de Barcelona en direcció a Mataró, que es convertí en la capital dels botiflers. Entre ells hi havia el marquès de Llupià i la seva família que maldaren per donar obediència a Felip V.

Entretant, els exèrcits de les dues corones avançaven sobre Barcelona. Com queda recollit als Dietaris de la Generalitat, el 25 de juliol de 1713 es veieren per primera vegada les tropes borbòniques del duc de

El 18 d'agost, l'artilleria de la Creu de Sant Francesc atacà els enemics que ocupaven la torre dels Pardals i el Guinardó

Populi (el general que les comandava) envoltant Barcelona: “En aquets mateix dia, molt a la matinada, lo exèrcit del enemich ha comparegut devant de esta capital, arribant fins al mas del Guinardó, y a la tarda se ha retirat a la part de Sans”. L'armada felipista també prenia posicions des del mar. Tres dies més tard, es consolidà el setge, dividint-se l'exèrcit en tres seccions: la primera estava entre l'Hospitalet i Collblanc, la segona entre Sarrià i Gràcia i la tercera cobria des del mas Guinardó i la torre dels Pardals fins a Sant Martí de Provençals. Aquest desplegament es va realitzar aplicant mesures dràstiques sobre les poblacions ocupades, per dissuadir-les de la resistència. A començaments d'agost arribaren notícies a l'interior de la ciutat de les atrocitats comeses. Segons explica Joan Clapés, l'enemic atacà la torre dels Pardals i les altres masies de l'entorn, des d'Horta fins a Badalona, “que foren saquejades d'una manera la més horrorosa”.

La defensa de Barcelona anava més enllà de les seves muralles. Al costat nord i est, s'havien instal·lat uns punts d'artilleria als antics convents dels Caputxins (situat entre el passeig de Sant Joan i el carrer Bailén, per sota de Còrcega) i dels Mínims, al lloc conegut com de la Creu de Sant Francesc (on més tard hi hagué el Fort Pius, al carrer de Marina per sota de la Gran Via). Aquests recintes religiosos havien quedat en ruïnes després dels setges anteriors. Joan Clapés al seu llibre relata alguns dels enfrontaments que hi hagué entre els dos bàndols en aquesta zona. En recollim uns quants:

- El 10 d'agost de 1713, des de les cinc del matí fins a fosquejar, l'artilleria dels Caputxins disparà contra les tropes borbòniques establertes a Gràcia, al Guinardó i a la torre dels Pardals.

- El 14 d'agost, Barcelona augmentà la bateria de la Creu de Sant Francesc per inquietar els llocs de la torre dels Pardals, el Clot i Sant Martí.

- 18 d'agost, escriu Clapés, “l'artilleria de la Creu de Sant Francesc, per ordre de Villaroel, féu destroça als enemics que ocupaven la Torre dels Pardals i Guinardó, reculant (els borbònics) cap a Horta, mentre els ciutadans del poble els rebien amb un gros troteig, i el duc de Populi, per prevenir el dany, féu sortir un destacament de cavalleria, el qual tingué de retrocedir pel foc viu que els d'Horta i de Santa Eulària (Vilapicina) li feren a la tarda d'aquest dia, els voluntaris envestiren un casal on s'havien amagat els enemics” [Obra citada, pp.43-44].

Des dels primers dies del setge, doncs, observem una bona coordinació entre els assetjats i els voluntaris que rondaven pel pla de Barcelona i els seus entorns per hostilitzar l'enemic. En aquesta mateixa línia

apunta l'expedició del diputat militar, Antoni de Berenguer i Novell. El 9 d'agost de 1713 embarcà a Barcelona en direcció a Arenys de Mar un petit exèrcit format per uns 400 soldats a cavall i uns 300 fusellers, comandats militarment per Rafael Nebot i altres personalitats com el marquès de Tamarit, el noble Jeroni de Salvador, el jutge Jacint Maranyosa i el comerciant Sebastià Dalmau. Aquesta operació pretenia aixecar sometents i voluntaris per atacar les tropes borbòniques que es movien pel país i així alleugerir el setge que ofegava Barcelona. Per diverses raons, aquesta maniobra no va reeixir, de manera que les forces mobilitzades, després d'un ampli recorregut per Catalunya, es replegaren entorn Alella. El 4 d'octubre es decidí que els principals comandaments embarquessin de retorn a Barcelona, deixant abandonades les tropes. Davant d'aquesta situació, diversos destacaments intentaren creuar el setge per poder arribar a Barcelona. A la matinada del 6 d'octubre, 600 fusellers, amb suport de cavalleria i a les ordres dels coronels Armengol i Rau, provaren d'entrar per la banda del mas Guinardó. Quasi 400 homes aconseguiren passar, deixant 40 morts i 25 presoners. Els que no pogueren passar es retiraren a les muntanyes, fent noves temptatives els dies següents. Els que no ho aconseguiren es dirigiren a Cardona o es desmobilitzaren.

Durant els propers mesos les escaramusses entre els dos bàndols continuaren. Joan Clapés cita diversos fets d'armes succeïts entre Gràcia, el Guinardó i Horta:

- 6 de novembre de 1713: fort bombardeig des del mas Guinardó

- 14 de novembre: l'artilleria situada al mas Guinardó i a Gràcia disparà sense parar contra la bateria dels Caputxins.

- 14 de desembre: els canons de Barcelona bombardegen Gràcia i el Guinardó.

- 18 de desembre: els enemics retiraren cinc canons que tenien a la torre dels Pardals, portant-los a Sants. El dia següent, des de la torre dels Pardals conduïren caps de bestiar gros en direcció a Sarrià.

- 23 de desembre: una partida de fusellers sortí de la ciutat per fer un reconeixement de les línies enemigues situades a Gràcia, el Guinardó i la torre dels Pardals.

- 9 de gener de 1714: des de les sis del matí fins a les 7 del vespre hi hagué foc continuament entre Caputxins, el Guinardó i la torre dels Pardals.

- 2 de febrer: la Ciutat atacà les trinxeres de sota la torre dels Pardals i el Guinardó.

- 27 de febrer: l'enemic portà moltes feixines al Guinardó per a reparar els seus cordons fortificats, com també engrandir els reductes i les barraques ja construïdes a la torre dels Pardals, i fent-ne de noves a les muntanyes de sobre i encontorns, per a la defensa.

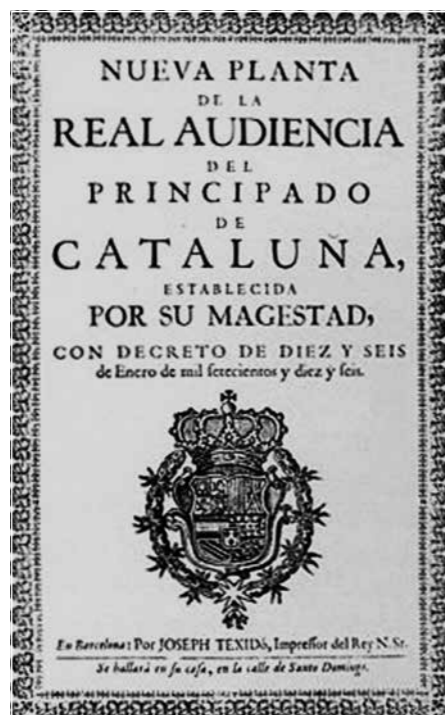
- 25 de març: foc bastant viu sobre Barcelona des de la bateria del Guinardó.

- 16 d'abril: la gent i els voluntaris de Santa Eulàlia de Vilapicina i Horta, que tenien format un sometent, atacaren bruscament a unes tropes borbòniques en trànsit, causant-lo danys, la qual cosa obligà que es portés des de Sarrià dos canons de poc calibre a la bateria del Guinardó.

- del 2 a l'11 de juliol: es reforçaren les trinxeres del Guinardó i Gràcia.

Enmig de tanta violència, a vegades

47.000 soldats borbònics ocuparen Catalunya i uns altres 39.000 participaren directament al setge de Barcelona

Portada del decret de Nova Planta

Plànol de la Ciutadella construïda després de la guerra de Successió

s'obrien petits períodes de relativa calma. Un cas ben curiós succeí el dia 11 de novembre de 1713. Era dissabte i els bombardejos havien disminuït considerablement. Un grup de fusellers catalans, amb els seus oficials, s'aproximaren confiadament a la línia del setge que s'extenia entre Gràcia i el mas Guinardó. Els francesos respongueren amb la mateixa confiança i s'establí un diàleg entre les dues parts. La "Gazeta de Barcelona" (un diari del setge publicat aquells anys) recull aquest fet amb les següents paraules: "... se agasajaron con particulares demostraciones, previniendo los Franceses a los nuestros que no hiziesen armas contra ellos, tuvieron una larga conversación, deteniéndose sobre el Cordon mas de tres horas; les aseguraron que ya no se devian reputar por Enemigos, porque el Emperador y Rey nuestro Señor (que Dios guarde) tenia ajustada la paz con el Rey de Francia, asegurando que podian deponer todo cuidado, por lo que respectava al Duque de Populi, pues no estava en postura de poder hazer operaciones contra la Plaza; les oyeron con gusto y con la debida cautela se retiraron unos y otros a sus puestos." El text fa referència a les converses que s'havien iniciat entre l'emperador Carles VI i el rei francès Lluís XIV que concloueren el 6 de març de 1714 amb el tractat de Rastatt.

Aquest fet il·lustren com era el dia a dia de la guerra. Es veu clarament la importància del mas Guinardó pel que fa als bombardejos i de la torre dels Pardals pel que fa a la intendència. Després d'un any de setge, patint moltes penalitats, Barcelona resistia i els borbònics no avançaven. Per trencar aquest empantanegament, el 12 de juliol de 1714 arribà el mariscal duc de Berwick amb tropes de refresc. A partir d'aquest moment més de 47.000 soldats borbònics ocuparen Catalunya i 39.000 participaren directament

al setge de Barcelona. Ja no es parlava d'un setge sinó d'un assalt a les muralles. El mas Guinardó fou el lloc escollit des d'on el mariscal dirigí les operacions militars contra Barcelona. La guerra de Successió entrava en la seva etapa final.

S'obriren trinxeres en ziga-zaga per arribar a les muralles; s'impermeabilitzà per mar l'arribada de subministraments; l'artilleria borbònica disparava constantment per enderrocar les defenses. Les bateries avançades de Caputxins i de la Creu de Sant Francesc ja feia un parell de mesos que havien caigut en mans de l'enemic. A finals de juliol hi hagué un primer intent d'assalt que va fracassar. Entre els dies 12 i 14 d'agost es dugueren a terme nou atacs borbònics que no tingueren èxit. Barcelona resistia més enllà del previst. El 3 de setembre, Berwick envià un emissari per obtenir la capitulació sense que fos necessari assaltar la ciutat. Després de debatre-ho, la Junta de Govern va decidir resistir. Villarreal no hi estava d'acord (com tampoc Rafael de Casanova) i presentà la dimissió, tot i que continuà en el càrrec fins que s'anomenés un substitut. No hi hagué temps, ja que a la matinada del dia 11 es produí l'ofensiva final, amb el cost d'una gran mortaldat, tant dels defensors com, sobretot, dels assaltants. A les dues de la tarda, Villarreal ordenà la capitulació.

Sobreviure sense oblidar

Els exèrcits borbònics ocuparen oficialment Barcelona el 13 de setembre. Des del primer moment els seus ciutadans empenyeren la complexa tasca de reconstrucció. El preu pagat en vides i béns era incommensurable. Aproximadament un terç dels edificis havien quedat enderrocats o greument malmesos. La imatge era dantesca. A pesar de tot això, les botigues i els negocis obriren aviat. Un estrany sentit de supervivència s'havia apoderat de tothom, incloses les vídues i els infants. Les institucions de govern tradicionals quedaren abolides i Berwick creà una Real Junta Superior de Justicia y Gobierno on hi figuraven destacats botiflers com Francesc Ametller, Josep de Marinon, Josep d'Alòs... Una Junta d'Administradors regiria Barcelona, un membre de la qual fou Joan d'Alòs i de Rius. Aquests organismes foren provisionals fins a la promulgació del decret de la "Nueva Planta de la Real Audiencia del Principado de Cataluña", aparegut el 16 de gener de 1716.

Les grans famílies de la noblesa catalana i la dels ciutadans honorats de Barcelona sobrevisqueren a la guerra de maneres molt diferents, en funció de la seva fidelitat als borbons o als habsburgs. Molts d'aquests darrers es veieren obligats a marxar a l'exili, refugiant-se a Viena, amb els seus béns confiscats. Altres, menys assenyalats,

A can Garcini, durant molts anys, hi havia penjats a la paret dos quadres corresponents a l'arxiduc Carles i a la seva esposa

restaren mig clandestinament al país. Els guanyadors acapararen càrrecs i prebendes. Amb el temps, les barreres entre els dos bàndols s'anà esvaint i el contracte matrimonial serví per lligar persones dels dos costats.

Un cas ben significatiu és el de les famílies Llupià i Desvallés. El botifler Carles de Llupià i de Roger estava casat amb Isabel Fernández de Velasco, familiar del temut virrei, fet que reforçava la seva afinitat borbònica. Una neboda seva, Manuela d'Àrde-

Retrats dels reis austriacistes conservats a can Garcini i actualment al Born

na i de Llupià, sisena marquesa de Llupià, es va casar el 1739 amb Francesc Desvallés i d'Alegre, fill d'Antoni Desvallés i de Vergós. Antoni Desvallés, capità de miquelets durant la guerra de Successió, el 1706 va rebre el títol de marquès de Poal de mans de l'arxiduc Carles. La seva activitat el portà a l'exili a Viena des d'on no tornà mai més a Catalunya. El seu fill aprofità l'amnistia decretada el 1725 per recuperar alguns béns i el marquesat de Poal. El patrimoni de la seva dona era més important, de manera que Francesc Desvallés anteposà el títol de marquès de Llupià als seus propis. Dues famílies antagoniques s'unien pel vincle del matrimoni. Un fill seu, Joan Antoni Desvallés i d'Àrdena va fer construir els jardins del Laberint i el palau de la torre Sobirana. Es va casar amb la marquesa d'Alfarràs incrementant molt més les seves propietats.

Un altre cas curiós és el de la família d'Alòs. Josep d'Alòs i de Ferrer, jurista de prestigi, va pagar la seva fidelitat a Felip V amb la persecussió i el saqueig dels seus béns el 1705, després de la victòria austriacista. Es salvà fugint a Castella. A partir de 1712 es va convertir en assessor de l'estat

major de l'exèrcit borbònic que preparava la invasió de Catalunya, infiltrant confidents a la rereguarda aliada. El seu fill, Antoni d'Alòs i de Rius, amb 21 anys, era ajudant de Berwick durant el setge de Barcelona. El 1736 Felip V, en agraïment, li donà el títol de marquès d'Alòs. Molts anys després, cap a mitjans del segle XIX, un descendent seu, Lluís Ferran d'Alòs i de Martin es va casar amb Gertrudis de Dou i de Moner. Un avantpassat d'aquesta senyora, Jacint Dou, va ser magistrat de la Reial Audiència durant el regnat de Carles III a Barcelona, el 1705. Mentre els Alòs fugien, els Dou ocupaven càrrecs. Lluís Ferran d'Alòs heretà el 1882 la torre Garcini, al Guinardó. El més interessant d'aquesta història és el fet que en aquesta torre hi havia penjats a la paret dos quadres correspo-

nents a l'arxiduc Carles i a la seva esposa Elisabet Cristina. Del pretendent austriac i de la seva esposa s'han conservat a Catalunya poques imatges i, curiosament, aquests dos quadres es salvaren en una casa d'arrels borbòniques. L'explicació la trobaríem en el fet probable que aquestes dues obres procedien del llegat Dou. El germà gran de Lluís Ferran d'Alòs i de Martin va heretar el marquesat d'Alòs, mentre que ell, a través del seu casament amb Gertrudis de Dou, una rica família, aconseguí el 1880 el títol de marquès de Dou i acaparà tota l'herència de la seva esposa. Fos com fos, aquests dos quadres dels pretendents austriacistes, es conservaren a la torre Garcini, fins que els seus propietaris l'abandonaren el 2010. L'ajuntament de Barcelona va adquirir les dues pintures que s'exposen en el Centre Cultural del Born.

Fonts consultades: Joan Clapés i Corbera: "Fulles històriques de Sant Andreu de Palomar/IV". Josep M. Torres i Ribé: "La guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)", "Felip V contra Catalunya". Henry Kamen: "Felipe V, el rey que reinó dos veces". Varis autors: "Política, economia i guerra. Barcelona 1700". Varis autors: "Història dels Llupià, (1088-1771)". www.11setembre1714.org